OZOD SHARAFIDDINOVNING ADABIY-TANQIDIY FAOLIYATI

ABDUXOLIQOVA FERUZA

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek adabiy tanqidchiligining yirik namoyandasi Ozod Sharafiddinovning adabiy-tanqidiy faoliyati, ilmiy-estetik qarashlari va milliy adabiyot rivojiga qo‘shgan hissasi tahlil qilinadi. Munaqqidning she’riyat, nasr, adabiy portret va tarjima sohalaridagi izlanishlari, xususan, Cho‘lpon ijodini o‘rganish hamda targ‘ib etish borasidagi xizmatlariga e’tibor qaratiladi. Shuningdek, tanqidchining badiiy asarni xolis baholash, iste’dod va ijodkor mas’uliyatini anglashga doir qarashlari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Ozod Sharafiddinov, adabiy tanqid, munaqqid, badiiy tafakkur, adabiy portret, Cho‘lpon, she’riyat, estetik mezon.

Аннотация. В статье анализируется литературно-критическая деятельность выдающегося представителя узбекского литературоведения Озода Шарафиддинова, его научно-эстетические взгляды и вклад в развитие национальной литературы. Особое внимание уделяется его исследованиям в области поэзии, прозы, литературного портрета и перевода, а также изучению и популяризации творчества Чулпана. Рассматриваются взгляды критика на объективную оценку художественного произведения, талант и ответственность писателя.

Ключевые слова: Озод Шарафиддинов, литературная критика, критик, художественное мышление, литературный портрет, Чулпан, поэзия, эстетический критерий.

Abstract. This article examines the literary-critical activity of Ozod Sharafiddinov, a prominent figure in Uzbek literary studies, as well as his aesthetic views and contribution to national literature. Particular attention is paid to his research on poetry, prose, literary portraiture and translation, including his work on studying and promoting the legacy of Cho‘lpon. The article also discusses his principles of objective literary evaluation and his views on artistic talent and the writer’s responsibility.

Keywords: Ozod Sharafiddinov, literary criticism, critic, artistic thought, literary portrait, Cho‘lpon, poetry, aesthetic criteria.

KIRISH

Adabiy tanqid milliy adabiyot taraqqiyotining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, badiiy asarning g‘oyaviy-badiiy xususiyatlarini ochish, ijodkor mahoratini baholash va adabiy jarayondagi yangilanishlarni anglashga xizmat qiladi. O‘zbek adabiy tanqidchiligi tarixida Ozod Sharafiddinov ana shu vazifalarni yuksak mas’uliyat bilan bajargan, o‘zining mustaqil fikri, teran tahlili va prinsipial pozitsiyasi bilan alohida o‘rin egallagan munaqqiddir.

Ozod Sharafiddinov 1929-yilda Qo‘qon yaqinidagi Oxunqaynar qishlog‘ida tug‘ilgan. Toshkentda tahsil olgan, O‘rta Osiyo davlat universitetining filologiya fakultetida o‘qigan. Keyinchalik ilmiy-pedagogik faoliyat bilan shug‘ullanib, o‘zbek adabiyotshunosligi va tanqidchiligi rivojiga katta hissa qo‘shgan. Uning ijodi XX asr o‘zbek adabiy jarayonining murakkab bosqichlari bilan chambarchas bog‘liq.[1]

ASOSIY QISM

Sharafiddinov tanqidchilikka dastlabki maqola va taqrizlari bilan kirib kelgan bo‘lsa-da, tez orada o‘zining tahliliy fikrlash tarzi bilan ajralib turdi. Uning “Lirika haqida mulohazalar” maqolasi she’riyat masalalariga yangicha yondashuvi, lirik asarning ichki tabiati va badiiy ta’sir kuchini asoslashga intilishi bilan e’tiborga molik. Munaqqid she’rni faqat mavzu yoki g‘oya nuqtayi nazaridan emas, balki obraz, ohang, kechinma, poetik mahorat va shakl birligi asosida tahlil qilish zarurligini ta’kidlaydi.[2]

Uning tanqidiy qarashlarida badiiylik mezoni yetakchi o‘rin tutadi. Sharafiddinov uchun asarning dolzarb mavzuda yozilgani uning badiiy qimmatini o‘z-o‘zidan belgilamaydi. Asarda hayotiy haqiqatning ishonarli ifodalanishi, inson ruhiyatining teran ochilishi, obrazlarning tabiiyligi va tilning ta’sirchanligi muhimdir. Shu sababli u ijodkorni ham, asarni ham tayyor qoliplar asosida emas, adabiyotning ichki qonuniyatlari va estetik talablaridan kelib chiqib baholashga intilgan.

Munaqqid faoliyatida adabiy portret janri ham muhim o‘rin tutadi. Adabiy portret ijodkorning tarjimayi holini bayon etish bilangina cheklanmaydi; unda yozuvchining dunyoqarashi, ijodiy individualligi, badiiy uslubi va adabiyot tarixidagi o‘rni yaxlit holda ochib beriladi. Sharafiddinov adiblar ijodini tahlil qilar ekan, ularning asarlaridagi yetakchi g‘oyalarni davr ruhi va adabiy jarayon bilan bog‘liq holda ko‘rsatadi. Bu yondashuv o‘quvchiga ijodkor shaxsini va uning badiiy olamini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Ozod Sharafiddinovning adabiy-tanqidiy merosida Cho‘lpon ijodini o‘rganish va targ‘ib qilish alohida ahamiyatga ega. U uzoq vaqt davomida murakkab tarixiy sharoit sababli yetarlicha o‘rganilmagan ijodkorlar merosini qayta kashf etish, ularning milliy adabiyot tarixidagi o‘rnini xolis baholash zarurligini ilgari surdi. “Cho‘lponni anglash” asarida adibning badiiy olami, milliy uyg‘onish g‘oyalari va ijodiy jasorati haqida mulohaza yuritadi. Sharafiddinov Cho‘lponni anglashni faqat bir ijodkor merosini o‘rganish emas, balki milliy adabiy xotira va tarixiy adolatni tiklash jarayoni sifatida talqin qiladi.[3]

Munaqqidning qarashlarida adabiyot va inson munosabati ham markaziy masalalardan biridir. Uning fikricha, haqiqiy adabiyot insonni anglashga, uning dardi, orzu-umidlari va ma’naviy izlanishlarini badiiy ifodalashga xizmat qilishi kerak. Shu bois Sharafiddinov asarlarga baho berishda insonparvarlik, hayotiylik va ma’naviy teranlikni muhim mezon sifatida oladi. U tanqidchining vazifasini faqat kamchiliklarni sanash bilan cheklamaydi: tanqidchi iste’dodni kashf etishi, ijodkorni izlanishga undashi va kitobxonning estetik didini tarbiyalashi lozim.

Sharafiddinovning “Iste’dod jilolari”, “Adabiy etyudlar”, “Tanqid – hayot darsligi”, “Badiiy tafakkur va zamon”, “Ijodni anglash baxti” kabi asarlari uning adabiy-estetik qarashlarini o‘rganishda muhim manbalardir. Bu kitob va maqolalarda adabiy jarayon, ijodkor shaxsi, iste’dod, badiiy mahorat hamda tanqidchilik mas’uliyati kabi masalalar turli jihatlardan yoritiladi.[4]

Mustaqillik davrida munaqqidning faoliyati yangi mazmun kasb etdi. Milliy adabiyot tarixini xolis o‘rganish, ilgari cheklangan yoki biryoqlama talqin qilingan ijodkorlar merosiga qayta murojaat qilish, adabiy qadriyatlarni tiklash uning ilmiy va publitsistik chiqishlarida muhim yo‘nalishga aylandi. Bu jarayonda Sharafiddinov tanqidchilikning erkin fikr, dalil va estetik mezonlarga tayanishi zarurligini amalda namoyon etdi.

Uning tanqidchilik uslubiga xos jihatlardan biri — ilmiylik va publitsistik ta’sirchanlikning uyg‘unligidir. Munaqqid murakkab nazariy masalalarni sodda, ravon va o‘quvchiga tushunarli tilda bayon qila olgan. Fikrni dalil bilan asoslash, asardan olingan misollar orqali xulosa chiqarish, ijodkorning yutuq va kamchiliklarini muvozanatli ko‘rsatish uning maqolalariga xos xususiyatlardandir. Shu jihatdan uning merosi bugungi adabiyotshunoslik va tanqidchilik uchun ham ahamiyatini yo‘qotmagan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Ozod Sharafiddinov o‘zbek adabiy tanqidchiligi taraqqiyotida muhim iz qoldirgan munaqqid, adabiyotshunos va ma’rifatparvar ziyolidir. U badiiy asarni baholashda estetik mezon, xolislik, hayotiy haqiqat va insonparvarlik tamoyillariga tayandi. She’riyat tahlili, adabiy portret yaratish, Cho‘lpon merosini o‘rganish hamda milliy adabiy tafakkurni rivojlantirish yo‘lidagi faoliyati uning ijodiy merosining asosiy yo‘nalishlarini tashkil etadi.

Sharafiddinov qoldirgan ilmiy va adabiy meros yosh tadqiqotchilar uchun tanqidiy fikrlash, manbaga tayanish, badiiy asarni chuqur anglash va adabiyot oldidagi mas’uliyatni his etish borasida muhim maktabdir. Uning faoliyati adabiy tanqidning jamiyat ma’naviy hayotidagi o‘rni va vazifalarini anglashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nazarov B., Rasulov A. va boshq. O‘zbek adabiy tanqidchiligi tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi.

2. Sharafiddinov O. Iste’dod jilolari. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1976.

3. Sharafiddinov O. Cho‘lponni anglash. – Toshkent, 1994.

4. Sharafiddinov O. Tanqid – hayot darsligi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1980.

5. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. – Toshkent: Ma’naviyat, 2004.

6. Sharafiddinov O. Adabiy etyudlar. – Toshkent: Yosh gvardiya, 1978.

7. O‘zbek adabiy tanqidchiligi tarixi: darslik va o‘quv qo‘llanmalar.